

Yhteistä menneisyyden tulkintaa vaalimassa vai kyseenalaistamassa?

Arvio teoksesta Carla van Boxtel, Maria Grever & Stephan Klein (toim.).
Sensitive pasts. Questioning heritage in education. Berghahn Books. 2016. 294 s.
ISBN 978-1-78533-305-7.

Amna Khawaja

Kun nykytaiteen museo Kiasmaa kaavailtiin Helsingin keskustaan 1990-luvulla, kriitikin kohteeksi ei joutunut niinkään arkkitehtikilpailun voittanut Steven Hollin ehdotus vaan museon tuleva sijainti. Kiasma tulisi nousemaan aivan Marsalkka Mannerheimin patsaan taakse. Joissakin närkästyistä aiheutti erityisesti se, että Mannerheimin patsaan arvokkuus ja sille kuuluva kunnioitus vaarantuisivat museon myötä. Kansallinen narratiivimme oli nostanut Marskin jalustalle, kirjaimellisesti. Kysymys siitä, miten menneisyyden artefakteihin ja symboleihin sekä paikallisesti ja kansallisesti tuotettuihin narratiiveihin pitäisi suhtautua, on yksi *Sensitive pasts* -teoksen keskeisistä teemoista. Kaiken kaikkiaan teos pyrkii vastaamaan siihen, onko kulttuuri- ja kansallisperintökasvatuksella sijaa koulutuksellisessa tai kasvatuksellisessa kontekstissa ja jos on, millaiseksi tuo rooli muotoutuu.

Sensitive pasts on kolmentoista artikkelin kokoelmateos. Artikkelien sijaan kirjassa puhutaan luvuista mutta todellisuudessa kirjoitukset ovat erillisiä ja irrallisia toisistaan. Toisin sanoen, artikkelit tulevat ymmärretyksi myös itsenäisinä kirjoituksinaan ja kirjaa voi edetä valitsemassaan järjestyksessä. Artikkelien lisäksi teoksessa on kaksi kokoavaa epilogi-osuutta. *Sensitive pasts* on ymmärrettävää luettavaa muillekin kuin alan tutkijoille, vaikka se onkin tyyliltään tieteellistä tekstiä. Tieteellinen tyyli onkin niitä harvoja asioita, jotka teoksen erillisiä lukuja yhdistävät. Osa luvuista sisältää empiriaa ja sen analyysiä, toiset taas ovat enemmänkin reflektiivisiä tai kantaa ottavia. Yhtenäistä lähestymistapaa ei teoksesta löydy, mikä on ymmärrettävää, kun ottaa huomioon, että kirjoittajia on yhteensä 15. Kasvatuksellisia ympäristöinä luvuissa ovat koulu, museot, arkeologiset kaivaukset ja historialliset kohteet.

Historianopetuksen ja historiakasvatuksen teoksissa tavallista on, että eurooppalaiset ja pohjoisamerikkalaiset tutkijat pysyttelevät omissa leireissään, joissa käsitteet ja teoreettiset viitekehykset poikkeavat jonkin verran toisistaan. *Sensitive pasts* on

kuitenkin koonnut yhteen Pohjois-Amerikan ja Euroopan johtavia historianopetuksen tutkijoita. Heistä on syytä mainita ainakin kanadalaisen historiandidaktiikan uranuurtaja professori Peter Seixas, Pohjois-Carolinan yliopiston professori Bruce VanSledright, Indianan yliopiston opettajankoulutuksen varadekaani ja historian apulaisprofessori Keith C. Barton sekä eurooppalaisen historiandidaktiikan keskeinen hahmo, Amsterdamin yliopiston historiakasvatuksen professori Carla van Boxtel. Kirjoittajakunta koostuu historianopetuksen tutkijoiden lisäksi museopedagogiikan, arkeologian sekä historian tutkijoista. Suurin osa kirjoittajista on Alankomaista, aivan kuten teoksen toimittajatkin, mutta kirjoittajia on myös esimerkiksi Isosta-Britanniasta, Israelista, Yhdysvalloista ja Kanadasta. Laajalla kirjoittajakunnalla on sekä etunsa että haittansa: aihe tulee käsitellyksi monesta eri perspektiivistä ja monen maan esimerkkejä hyödyntäen, mutta samalla punainen lanka on vaarassa kadota useaan otteeseen.

Monitulkintaiset käsitteet

Ennen teoksen esittelyä on tarpeellista pureutua teoksen kenties suurimpaan haasteeseen ja kompastuskiveen, käsitteiden monitulkintaisuuteen. *Heritage*-käsitettä, teoksen pääkäsitettä, käytetään eri artikkeleissa hyvin erilaisissa konteksteissa ja sille annetaan erilaisia merkityksiä. Suomenkielisen vastineen löytäminen tässä yhteydessä on siksi vaikeaa. Toisinaan heritage viittaa teoksessa kulttuuriperintöön, toisinaan se rajataan tarkoittamaan selvästi kansallista perintöä, toisinaan käytetään molempia merkityksiä ja joskus ei kumpaakaan. Esimerkiksi Bruce VanSledright katsoo heritage-kasvatuksen olevan historianopetuksen suuntaus tai käsittelytapa, mutta toisaalta esimerkiksi Brenda Trofanenko määrittelee heritage-kasvatuksen omaksi tiedonalakseen.

Tavatonta ei ole käsitteiden monitulkintaisuus sinänsä, sillä se on yleistä historian ja varsinkin kasvatuksen alan julkaisuissa. Pulmallista on pikemminkin se, että osa kirjoittajista ymmärtää problematisoida käsitteen, osa taas ei. Lukijan on vaikeaa suunnistaa tässä muuttuvien merkitysten viidakossa. Teoksen alaotsikko, “Questioning heritage in education” antaa ymmärtää, että *Sensitive pasts* lähestyy kulttuuri- ja/tai kansallisperinnön yhdistämistä ja liittämistä kasvatukseen kriittisesti ja kyseenalaistaen. Valitettavasti tämäkään näkökulma ei tuo kaivattua punaista lankaa, sillä vain osa kirjoittajista (esim. Seixas, VanSledright, Klein) suhtautuu selkeän kyseenalaistavasti heritage-kasvatukseen. Teoksen toimittajien olisi ollut suotavaa tiedostaa ja nostaa tämä pääkäsitteen monitulkintaisuus esille heti johdannossa. Sisäisten käsitteellisten ristiriitaisuuksien avaaminen olisi ollut lukijan näkökulmasta tarpeellista, jopa välttämätöntä. Sen sijaan johdannossa esitellään dynaamista heritage-käsitettä, jota toimittajat ovat käyttäneet aiemmassa tutkimusprojektissaan [1]. Toimittajille heritage vaikuttaa liittyvän artefaktien ja historiallisten paikkojen tutkimiseen ja kulttuurisen perinnön kokemiseen eikä käsite ole erityisen jännitteinen. Käsitteellä on kuitenkin toisenlaisiakin tulkintoja.

Historianopetusta on hallinnut kaksi vahvaa – ja monien mielestä vastakkaista – lähestymistapaa jo melkein vuosisadan ajan. Välillä heritage ja välillä taas historiallinen suuntaus ovat olleet vallalla kouluissa osavaltiosta, koulupiiristä, poliittisesta tilanteesta ja ilmapiiristä riippuen. Heritage-suuntauksen voi liittää siihen, miten menneisyyttä käytetään kansallisen identiteetin vahvistamiseen, mikä ilmenee esimerkiksi

Yhdysvaltojen kontekstissa lippuna luokkahuoneessa, uskollisuusvalan opettelemisena ja kansallisiin ikoneihin tutustumisena. Tavoitteena on välittää kansalliseen yhtenäisyyteen tarvittavia tietoja ja taitoja. Historiallisessa suuntauksessa sitä vastoin on kyse historian tiedonalan ymmärtämisestä, siitä, että menneisyys ei rakennu yhdestä narratiivista vaan on moniääninen. Historian opiskelu tarkoittaa tällöin lähteiden tutkimista, kyseenalaistamista ja omien tulkintojen aktiivista rakentamista. (Cuban 2016, 90–96.)

Isossa-Britanniassa konservatiivihallituksen valtaannousun myötä 2010 opetusministeri lupasi palauttaa brittiläisen historian takaisin opetussuunnitelman keskiöön. Voimassa oleva opetussuunnitelma oli hallituksen mielestä romuttanut kansakunnan menneisyyden arvostusta. Tästä alkoi tapahtumaketju, jossa Ison-Britannian historianopettajat nousivat näyttävään ja onnistuneeseen vastarintaan säilyttääkseen mahdollisuuden opettaa historiaa tiedonalalle ominaisella tavalla. (Smith 2019.) Suomen tilanne on varsin erilainen verrattuna anglo-amerikkalaiseen kontekstiin. Ensinnäkin Suomessa poliitikot ovat ainakin toistaiseksi pysytelleet suhteellisen etäällä historianopetuksen suuntausten määrittelemisestä. Opetussuunnitelmatyö tehdään noin kerran vuosikymmenessä riippumatta hallitusten vaihtumisesta. Heritage-tyyppisen historianopetuksen merkitys ja tarpeellisuus nousee aika ajoin esiin ylioppilaskirjoitusten yhteydessä ja kädenvääntöä käydään esimerkiksi historianopettajien järjestötasolla. Suomessa ollaan myös vasta vähitellen omaksumassa kriittisen historianopetuksen suuntauksen peruspilareita kuten lähteiden kriittistä tulkintaa, joten myöskään vastarintaa tätä lähestymistapaa kohtaan ei ole ehtinyt syntyä samassa mittakaavassa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa.

Kolmen teeman kokonaisuus

Teos on jaettu kolmeen eri temaattiseen osaan, joiden avulla on pyritty hallitsemaan antologioissa usein esiintyvää hajanaisuutta. Ensimmäinen osa “Reflections on heritage and historical consciousness” muodostuu kolmesta artikkelista, joista Peter Seixasin ja Bruce VanSledrightin artikkelit muodostavat ehyen kokonaisuuden käsitellessään heritage-opetuksen ja kriittisen historianopetuksen eroja ja mahdollista yhteensovittamisen mahdollisuutta. Koko teoksen kriittisimmän näkökannan heritage-käsitteeseen ottaa juuri VanSledright Yhdysvaltojen koulukontekstissa. Chiel Van den Akkerin teoreettis-käsitteellinen kirjoitus jää tässä kokonaisuudessa irralliseksi.

Toinen osa “Experiencing heritage and authenticity” rakentuu pääasiassa historiallisten kohteiden ja museoiden ympärille ja suhtautuu kirjan kolmesta osiosta neutraaleimmin ja huolettomimmin heritage-käsitteeseen. Tämän osan kirjoittajista kolme viittaa teoksen toimittajien Maria Greverin ja Carla van Boxelin aiempaan julkaisuun, jossa heritage-kasvatus esitetään olennaisena ja tärkeänä osana historian opetusta: “an approach to teaching and learning that uses material and immaterial heritage as primary instructional resources to increase pupils’ understanding of history and culture” (Grever & Boxtel 2011, 9–13). Kontrasti Seixasin ja VanSledrightin kriittiseen heritage-käsitykseen on huomattava. Osion teemoiksi nousevat autenttisuus, kokemuksellisuus ja elämyksellisyys. Osion viidestä artikkelista Alex van Stipriaanin Alankomaiden

orjakauppaa käsittelevä kirjoitus tekee vaikutuksen selkeän rakenteen, huolellisen taustoituksen sekä mielenkiintoisen projektikuvauksen ansiosta.

Kolmannessa osiossa “Teaching and learning about sensitive heritage” pohditaan, miten arkoja ja jopa räjähdysherkkiä historian tapahtumia ja aiheita voidaan käsitellä tai on käsitelty museoissa ja koulussa. Halutaanko tai kyetäänkö menneisyyttä tarkastelemaan moniperspektiivisesti? Aiheina ovat muun muassa holokausti, mustien kansalaisoikeustaistelu Yhdysvalloissa sekä juutalaisten ja palestiinalaisten konflikti Israelissa. Artikkeleissa liikutaan sekä luokkahuoneissa että museoissa ja teoksen kolmesta osasta tämä viimeinen on kenties selkein kokonaisuus. Bartonin mainio epilogi onnistuu pelkän referoinnin sijaan keskustelemaan osion kirjoittajien kanssa. Hän esittää kriittisiä näkemyksiä suhteessa kirjoittajien teksteihin ja avaa vielä uusia näkökulmia keskusteluun. Toisen osan epilogi sen sijaan ei tarjoa ajatuksellisesti uutta ja onnistuu pikemminkin hämmentämään käsitteellistä soppaa entisestään. Mielenkiintoista on, miksei epilojeja ole vain joko yksi tai jokaisen osion lopussa.

Lukijan oma opetus- tai tutkimusala vaikuttaa väistämättä siihen, mihin teoksen artikkeleista lukijan huomio kiinnittyy. Siksi esittelen seuraavassa juuri historianopetuksen, en esimerkiksi museopedagogiikan, näkökulmasta kahta erityisen kiinnostavaa artikkelia. Keskeinen teema, joka nousee useassa artikkelissa, on historianopetuksen ja heritage-kasvatuksen välinen jännite. Sekä Seixas että VanSledright tarttuvat tähän teemaan.

Seixas aloittaa herkullisesti provokatiivisella David Lowenthalin lainauksella, jossa heritage nähdään eksklusiivisena, patrioottisena ja omaa tärkeyttä korostavana lähestymistapana menneisyyteen. Historia nähdään taas kaikkien saatavissa olevana ja kyseenalaistettavana. Tätä dikotomiaa Seixas lähtee purkamaan artikkelissaan pohtimalla, onko heritage-kasvatuksella sijaa kriittisessä historianopetuksessa ja päinvastoin. Seixas osoittaa Kanadaa esimerkkinä käyttäen, miten poliittisilla päätöksillä ja retoriikalla on yritetty vahvistaa kansallista identiteettiä. Esimerkiksi vuoden 1812 sodasta Yhdysvaltojen kanssa on Seixasin mukaan yritetty keinotekoisesti tehdä kanadalaisuuden ja yhtenäisyyden symbolia.

Artikkelissa tuodaan myös esille, miten poliittinen kansallisuutta korostava retoriikka löytää tiensä opetusmateriaaleihin. Erityisen valaiseva on Seixasin teoreettinen osuus, jossa hän pohtii kansallisen ja yksilöidentiteetin, perinteen, kansallis- ja kulttuuriperinnön (heritage) sekä historiatietoisuuden käsitteiden suhteita. Artikkelissaan Seixas onnistuu kyllä vastaamaan siihen, miten kulttuuriperintökasvatus esimerkiksi museoissa hyötyisi kriittisen historianopetuksen keinoista, mutta päinvastainen tilanne jää epäselvemmäksi. Kansallisvaltioon perustuva solidaarisuus on Seixasin mukaan korvattava paikallisilla ja globaalilla identiteeteillä, joissa “me” ja “muut” -ajattelu jää tarpeettomaksi.

Seixasin aloittamasta teemasta jatkaa VanSledright, joka katsoo heritage-kasvatuksen ja kriittisen historianopetuksen lähtevän erilaisista lähtöoletuksista. Hän on taulukoinut näiden kahden eri lähestymistavan perustavanlaatuisia eroja. Esimerkiksi suhteessa artefakteihin ja symboleihin VanSledright katsoo heritage-kasvatuksen tuottavan artefaktien palvontaa, kun taas kriittinen historianopetus tähtää kyseenalaistavaan ja

tutkimukselliseen otteeseen. VanSledright käyttää Yhdysvaltojen historianopetusta esimerkkinä ja katsoo sen olevan edelleen lähempänä heritage-kasvatusta kuin kriittiseen ajatteluun perustuvaa historian opetusta. Yksi VanSledrightin pääteesi on, että kulttuurisen ja kansallisen perinnön tradition välittäminen kouluissa on helppoa ja siksi houkuttelevaa. Heritage-kasvatuksessa menneisyyden jäänteiden oletetaan kertovan sellaisenaan, mitä historia on. Oppijasta tulee passiivinen todistaja, jonka osuudeksi jää ihaila ja katsoa menneisyyden artefakteja. VanSledrightin mukaan historian ymmärtäminen sen sijaan vaatii kontekstualisointia, joka on kognitiivisesti vaativa tehtävä. Historiallisten lähteiden kontekstualisointi ja merkitysten muodostaminen tarkoittaa, että oppija nähdään aktiivisena ja osallistuvana tulkitsijana. Vaikka VanSledright itsekin myöntää tekevänsä kärjistyksiä, artikkeli tarjoaa kiistattomia huomioita historianopetuksen haasteista, joihin on helppo samaistua Suomessakin.

Ideoita arkojen aiheiden käsittelyyn

Pintapuolisesti katsottuna *Sensitive pasts* -teoksen aiheet eivät näytä olevan erityisen päivänpolttavia suomalaisessa historianopetuksessa kahdesta syystä. Ensinnäkin uusimmasta *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista* (Opetushallitus 2014) on poistettu historianopetuksen osalta kansallisen identiteetin rakentamisen tavoite, mikä näyttää selvältä linjanvedolta; suunta kouluissa tulisi olla pois päin kansallisen narratiivin välittämisestä. Toiseksi, Suomessa ei ole jouduttu prosessoimaan esimerkiksi orjakaupan harjoittamisen kollektiivista syyllisyyttä kuten Isossa-Britanniassa (Sheila Watson) ja Hollannissa (Alex van Stipriaan) tai käsittelemään holokaustiin osallistumista suuressa mittakaavassa (Stephan Klein). Emme myöskään elä aktiivisessa konfliktissa kuten Israelin juutalaiset ja palestiinalaiset (Tsafrir Goldberg). Toisaalta oma sisällissotamme on vain muutaman sukupolven päässä ja haavat yllättävän lähellä, kuten vuoden 1918 muistelemisen osoitti. Lisäksi Suomen menneisyyteen kuuluu vähemmistöihin kuten saamelaisiin kohdistunutta sortoa ja syrjintää. Arkaa ja kipeää historiaa löytynee mistä tahansa, myös meiltä, ja *Sensitive pasts* tarjoaa joitakin näkökulmia sen käsittelyyn. On myös hyvä muistaa, että vaikka opetussuunnitelmatasolla kansallista identiteettiä ei mainita, koulutodellisuudessa aiheita aina Lallista nuijasotaan ja jatkosotaan saatetaan lähestyä edelleen kansallisen perinnön kautta.

Sensitive pasts tarjoaa jokaiselle jotakin, sillä aihepiirejä ja lähestymistapoja on lukuisia. Teos on hyödyllistä lukemista opettajille, museoiden kuraattoreille ja pedagogeille sekä alojen tutkijoille ja järjestöille. Kokonaisuus on kuitenkin poukkoileva, sillä monet artikkelit eivät istu teoksen otsikon *Sensitive pasts – questioning heritage in education* alle. Kuten sanottua, punainen lanka katkeilee käsitteellisten haasteiden takia. Artikkelit toimisivat paremmin itsenäisinä julkaisuina kuin osana kokoelmateosta. Erilaisista näkökannoista huolimatta teos pyrkii kenties sanomaan samaa kuin säveltäjä Gustav Mahler: “Tradition is not the worship of ashes but the preservation of fire.” Toisin sanoen, perinteet ja erilaiset kulttuuriset perinnöt tarvitsevat palvomisen sijaan uudistamista ja uutta polttoainetta.

KM, MuM, Anna Khawaja työskentelee väitöskirjatutkijana Helsingin yliopistossa kasvatustieteellisessä tiedekunnassa historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimusryhmässä. Tutkimusaiheina ja kiinnostuksen kohteina ovat historiallinen ajattelu ja historian tekstitaidot erityisesti alakoulussa.

Viitteet

[1] *Heritage, Education, Plurality of Narratives and Shered Historical Knowledge* - tutkimushanke 2009–2014, Centre for Historical Culture of the Erasmus University of Rotterdam.

Kirjallisuus

Cuban, Larry. 2016. *Teaching History Then and Now. A Story of Stability and Change in Schools*. Cambridge: Harvard Education Press.

Grever, Maria & van Boxtel, Carla. 2011. Reflections on Heritage as an Educational Resource: Introduction. Teoksessa *Heritage Education: Challenges in dealing with the past*, toim. C. van Boxtel, S. Klein & E. Snoep, 9–13. Amsterdam: Erfgoed Nederland.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014. Opetushallitus. https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf [Haettu 1.5.2019]

Smith, Joseph. 2019. Community and contestation. A Gramscian case study of teacher resistance. *Journal of Curriculum Studies*. DOI: [10.1080/00220272.2019.1587003](https://doi.org/10.1080/00220272.2019.1587003) [Haettu 7.6.2019]